

V Löneökningar, arbetsmarknadsläge och vinster

av Nils Henrik Schager

Alltför höga löneökningar har varit ett notoriskt bekymmer under hela efterkrigstiden. De har inte gått att långsiktigt förena med bibehållen internationell konkurrenskraft vid en fast växelkurs.

Teorin kring lönebildningen ändrar sig

Forskningen kring löneinflationen har tyvärr inte varit särskilt framgångsrik. Under 60-talet dominerades tänkandet av den så kallade Phillipskurveteorin, som byggde på ett statistiskt samband mellan arbetslöshet och löneinflation. Tolkningen var enkel: högre efterfrågetryck på arbetsmarknaden (lägre arbetslöshet) ger högre löneökningar. Flertalet ekonomer var tillfreds med denna modell, även om några menade att tex fackförningarnas aggressivitet också spelade en roll.

Omkring 1970 drabbades de västliga ekonomierna av den första stagflationskrisen, dvs högre löneinflation och högre arbetslöshet på samma gång. Dessa erfarenheter innebar också en kris för den ekonomiska forskningen. Ekonomerna kunde inte tillfredsställande förklara varför det tidigare negativa sambandet mellan löneökningar och arbetslöshet inte var stabilt, dvs varför Phillipskurvan flyttade på sig. Till detta kom att ambitiösa försök att ge Phillipskurvan en bättre teoretisk underbyggnad (med hjälp av "sökteori") inte gav väntat resultat. Det gick inte att visa att ett rationellt företag höjer sin lön, när arbetslösheten sjunker.

Den etablerade inflationsteorins sammanbrott banade under 70-talet väg för en renässans för monetaristiska inflationsförklaringar. Enligt dessa bestäms pris- och löneökningarna av penningmängdens utveckling. Phillipskurvan är endast ett kortsiktigt fenomen. Den uppstår genom att de arbetslösa tillfälligt feltolkar pris- och löneutvecklingen. De tror – åtminstone till en början – att en allmän löneinflation innebär högre reallöner och accepterar därför mer beredvilligt erbjudna arbetstillfällen. Så snart de blir varse att prisnivån höjts i motsvarande mån drar de tillbaka sitt arbetsutbud och arbetslösheten återgår till den tidigare nivån. Med detta synsätt är sambandet mellan arbetslöshet och löneökningar varken stabilt eller ens särskilt väsentligt: det avspeglar inte någon grundläggande inflationsmekanism på arbetsmarknaden.

Vakanstiderna viktigare än arbetslösheten

Denna bakgrund är väsentlig för att förstå betydelsen av de teoretiska och empiriska forskningsresultat som kommit fram inom ramen för IUIs pågående projekt om den lokala lönebildningens bestämningsfaktorer.¹

Forskningsresultaten visar att ett rekryterande företag påverkas av arbetslösheten genom att vakanstiderna varierar och att ett rationellt företag höjer sin lön när vakanstiden förlängs. Eftersom en minskad arbetslöshet leder till förlängda vakanstider, stöder den presenterade analysen den ursprungliga Phillipskurveteorin.

Nu förhåller det sig så att sambandet mellan vakanstider och arbetslöshet är stabilt bara så länge som arbetsmarknadens anpassningsförmåga är oförändrad. Detta är ett annat viktigt resultat från IUI-studien. Som tidigare redovisats² skedde en snabb och markant försämring av anpassningsförmågan på svensk arbetsmarknad under åren 1967-69, så att samma arbetslöshet efteråt har inneburit betydligt längre vakanstider än tidigare (se figur 1). Man skulle alltså vänta sig ett hopp i den svenska Phillipskurvan 1967-69. Detta är exakt vad som inträffat.³

Företagens reaktioner viktigast

Den ursprungliga förklaringen till Phillipskurvan att efterfrågesituationen på arbetsmarknaden påverkar löneökningarnas storlek har visat sig vara i grunden sund. Tidigare forskning hade dock koncentrerat sig på arbetskraftens sökande efter lediga platser och förbiset att det i högre grad är företagens reaktioner som är viktiga. Arbetslösheten är huvudsakligen be-

¹ Under våren 1987 publicerades N H Schager: *Unemployment, Vacancy Durations and Wage Increases: Applications of Markov Processes to Labour Market Dynamics*, IUI Research Report No. 29, IUI, Stockholm.

² Se N H Schager: "The Duration of Vacancies as a Measure of the State of Demand in the Labor Market. The Swedish Wage Drift Equation Reconsidered" i *Studies in Labor Market Behavior: Sweden and the United States*, IUI Conference Reports 1981:2, IUI, Stockholm.

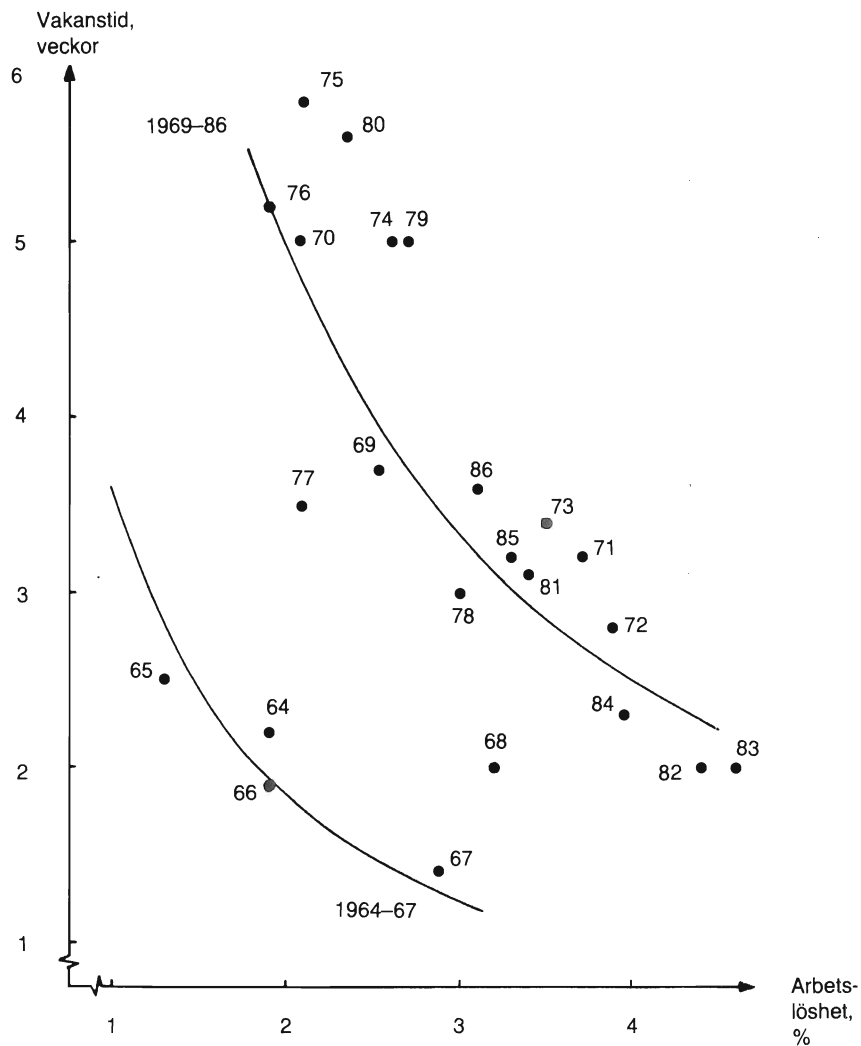
³ Som oberoende och sakkunnigt vittne åberopar vi Brookingsrapporten "The Swedish Economy". Där sägs (s 49 ff): "Vi skattade en ekvation som relaterade den årliga löneökningen till ... olika mått på arbetsmarknadsläget. I dessa skattningar fungerade vakanstiderna genomgående bättre än vakanskvoten, arbetslöshetsgraden eller någon kombination av dessa två . . . Om en dummy-variabel (dvs en variabel som tar hänsyn till plötsliga hopp, vår anm) inkluderas, som är 1 från och med 1969, fungerade alla mått på arbetsmarknadsläget lika bra." Rapporten sammanfattar (s 52): "Vad som är överraskande med de empiriska resultaten är stabiliteten i det grundläggande beteendesambandet. Skattningsfelet under perioden av hög inflation vid 70-talets mitt är små, och om vi accepterar vakanstiderna som ett mått på trycket på arbetsmarknaden, finns det inget belägg för någon förändring i det grundläggande sambandet."

tydelsefull i den utsträckning som den påverkar *företagens* lönebeslut och det sker genom påverkan på vakanstiderna. Vi skall alltså ersätta Phillipskurvan med en löneökning-vakanstid-kurva. Denna kurva har varit stabil för Sverige sedan åtminstone 1965.

Även förädlingsvärdet ("vinsten") påverkar lönen

I den vetenskapliga diskussionen har arbetsmarknadens inflytande på löneinflationen varit mest kontroversiell. I den svenska diskussionen om praktisk stabiliseringspolitik har intresset å andra sidan koncentrerats till före-

Figur 1 Vakanstid och arbetslöshet, tillverkningsyrken, 1964–86

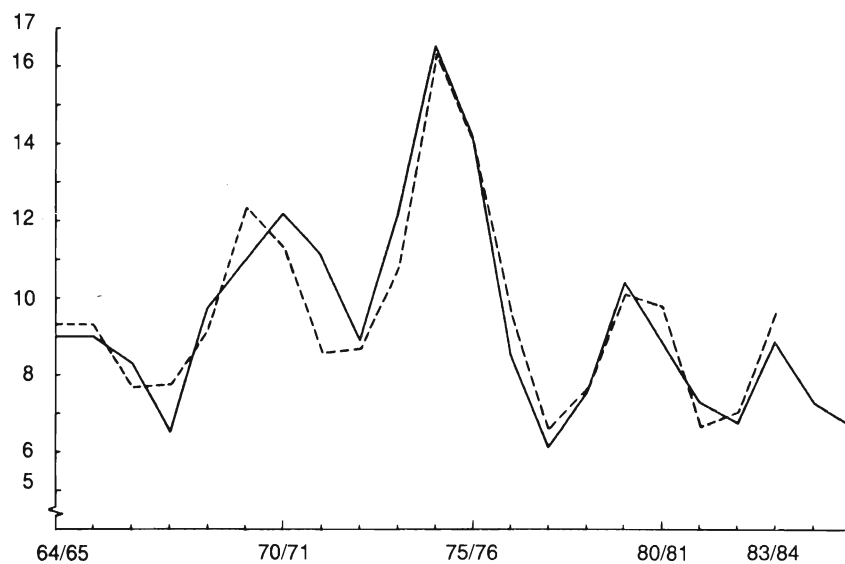

tagens vinster. En tidigare IUI-studie visade att vakanstiderna borde kompletteras med ett vinstmått för att ge en god förklaring till löneglidningens storlek. Detta stämmer också med den teoretiska analysen, även om förädlingsvärdet förmodligen är ett bättre mått än vinsten.

Brookings-ekonomerna kommer i sin rapport fram till en likartad slutsats. Det är de stora svängningarna i företagens förädlingsvärde och vinster under perioden 1973-80 som direkt påverkat löneutvecklingen. Tillsammans ger vakanstiderna och vinster/producentpriser inom industrin en mycket god förklaring av löneutvecklingen (se figur 2).

Forskningsprojektet om löneutvecklingens bestämningsfaktorer kommer nu att fortsätta med ett noggrannare studium av enskilda företags löneutveckling.

Figur 2 Procentuell löneökning i industrin, verklig (heldragen kurva) och anpassad (streckad kurva) till vakanstider, vinstmarginaler och producentprisökning

Källa: Estimationer från Brookingsrapportens grundmaterial, delvis baserat på uppgifter från IUI.